

Tim Marshall este o adevărată autoritate în domeniul afacerilor externe, după ce a lucrat mai bine de 25 de ani în calitate de corespondent de presă. A lucrat pentru BBC și radio LBC/IRN, apoi a fost redactor pe probleme de diplomatie la Sky News. A transmis reportaje din 30 de țări, inclusiv din zone de conflict precum Croația, Bosnia, Macedonia, Kosovo, Afghanistan, Irak, Liban, Siria și Israel. Blogul lui, *Foreign Matters*, a fost nominalizat, în 2010, la Premiul Orwell.

A scris pentru mai multe ziare, printre care *The Times*, *Sunday Times*, *Guardian*, *Independent* și *Daily Telegraph* și este autorul cărților *Shadowplay: The Overthrow of Slobodan Milosevic* (un bestseller în fosta Iugoslavie) și „*Dirty Northern B*st*rds!*” and *Other Tales from the Terraces: The Story of Britain’s Football Chants*.

Este fondatorul și editorul site-ului TheWhatandtheWhy.com.

TIM MARSHALL EPOCA ZIDURILOR

**Cum schimbă lumea
barierele dintre națiuni**

Traducere din limba engleză de
PETRU IAMANDI

LITERA

București
2020

CUPRINS

Introducere	9
1. Marele Firewall: China.....	17
2. Construiți zidul!: SUA.....	45
3. În fața faptului împlinit: Israel și Palestina	77
4. Linii în nisip: Orientul Mijlociu	105
5. Un magnet pentru migranți: Subcontinentul indian.....	129
6. Starea națiunilor: Africa.....	161
7. O uniune tot mai compactă?: Europa.....	189
8. Vaielele britanicilor: Marea Britanie	225
Concluzie: Țările nimănui	255
Bibliografie	269
Mulțumiri.....	277
Indice	279

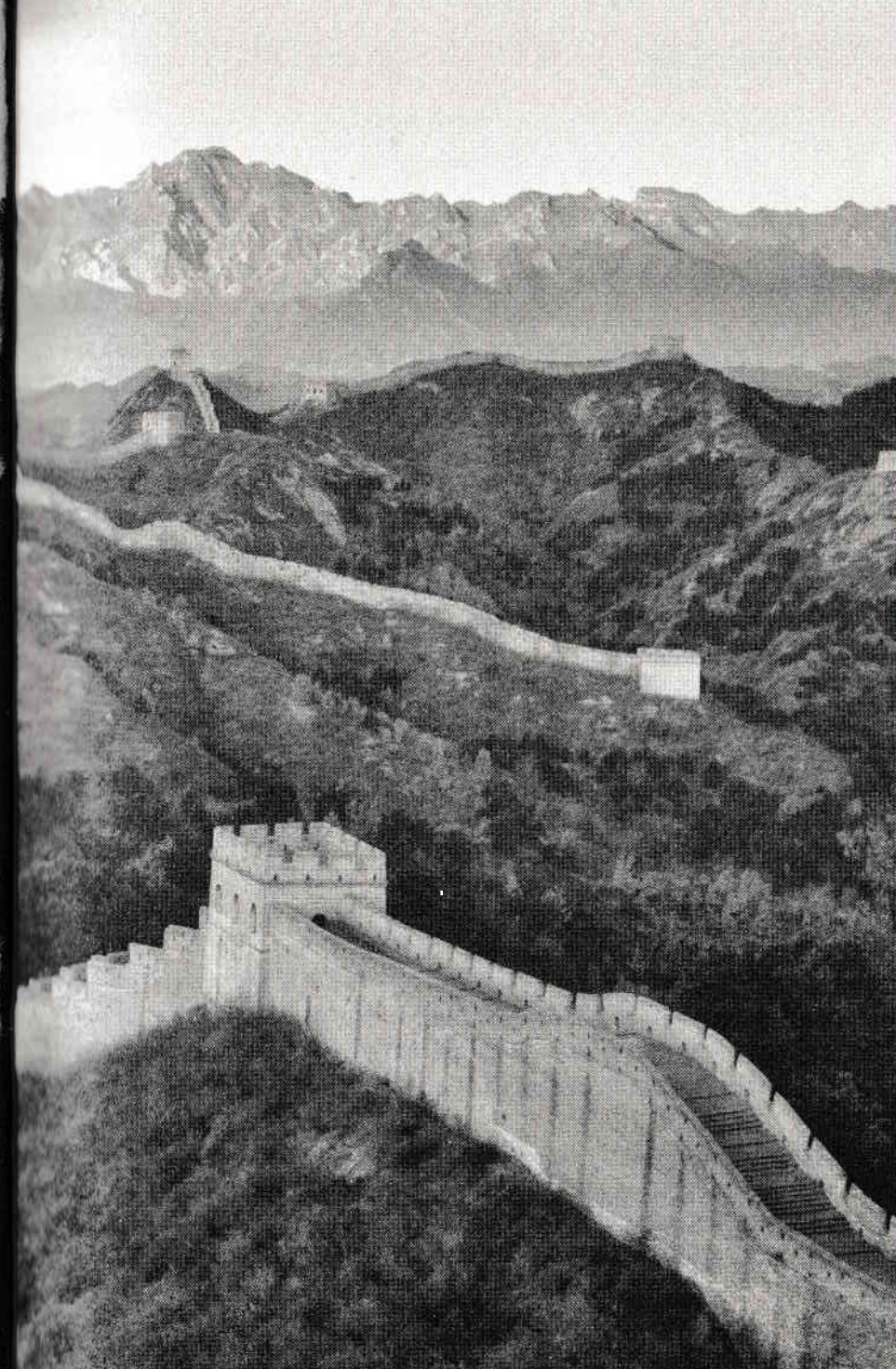
CAPITOLUL 1

MARELE FIREWALL*

China

*Ca și în lumea reală, libertatea și ordinea sunt necesare
în spațiul cibernetic.*
peședintele Xi Jinping

* Joc de cuvinte, aluzie la Marele Zid Chinezesc. În limba engleză, *wall* înseamnă zid. (n.tr.)

Paginile anterioare: Marele Zid Chinezesc are o lungime de aproape 21 000 de kilometri, alcătuind aproape întreaga graniță dintre China Centrală și Mongolia Interioară.

ÎMPĂRAȚII CHINEZI S-AU LUPTAT MEREU SĂ-ȘI UNEASCĂ teritoriile divizate. Președintele Xi Jinping nu face excepție. Chiar dacă nu poate fi numit împărat, funcțiile lui oficiale îl dau de gol – secretar general al Partidului Comunist Chinez, președinte al Republicii Populare Chineze, șef al Comisiei Centrale pentru Dezvoltare Civilă și Militară integrată – și lista continuă. Xi nu este doar un conducător suprem, este un conducător absolut.

Tot ce conduce el este la scară uriașă, inclusiv provocările cu care se confruntă China. Cele cinci fusuri orare ale țării sale acoperă o suprafață de dimensiunile SUA. În acest spațiu locuiesc 1,4 miliarde de oameni proveniți din zeci de grupuri etnice, fiecare vorbind propria limbă; este un imperiu multiethnic cu trăsături specifice comunismului chinez. Deși sunt cinci fusuri orare, numai unul este oficial. Răspunsul la întrebarea: „Cât e ceasul?” este „Cât e ceasul la Beijing”. Această regulă venită de la centru se aplică de mult; în plus, împăratul secolului XXI se bucură de un avantaj pe care puțini dintre precursorii lui l-au avut. Xi își poate survola imperiul – nu doar regiunea mărginită de Munții Himalaya, până la Marea Japoniei, Deșertul Gobi și Marea Chinei de Sud, ci și imperiul economic întins pe tot globul.

Xi se pricepe să-și demonstreze puterea. Călătorește mai mult decât majoritatea predecesorilor. Vizitează capitalele lumii încrezător în forța economică unită a noii Chinei, dar, în drum spre aeroport, i se amintește cât de atenți trebuie să fie liderii chinezi pentru

a-și asigura puterea la centru. Tocmai de aceea au devenit adevărați maeștri ai promovării tacite a unității prin dezbinare.

Când ieși din Beijing, pe Autostrada Aeroportului, și te îndrepti spre nord-est, spre Marele Zid Chinezesc, la început îți este greu să sesizezi diferențele dintre membrii populației; ulterior, acestea devin tot mai evidente. Xi le vede imediat fiindcă multe dintre ele au apărut în ultima vreme, unele chiar de când este conducătorul țării.

Din centrul orașului, cu templele lui luminate intens, închinare societății de consum, și cu blocurile de apartamente ultraelegante, pentru cei înstăriți, drumul trece pe lângă kilometri întregi de blocuri turn locuite de clasa mijlocie tot mai numeroasă. Dincolo de ele trăiesc muncitorii din industrie care, an de an, migrează din zonele rurale spre capitală și alte orașe mari. Localnicul își dă seama nu-maidecât care sunt blocurile îmbogățiților și care sunt cele care au fost înălțate în grabă ca să facă față fluxului de nou-veniți. Satele și orașele mici sunt mai puțin luminate și mai puțin comerciale. În această parte a Chinei așezările sunt spartane, mohorâte, lipsite de culoare, cu prea puține facilități; străinul are doar o senzație copleșitoare de cenușiu. Aceasta este poate cea mai mare discrepanță a Chinei – între urban și rural, între bogați și săraci – fapt care, după cum vom vedea mai încolo, dă dureri de cap Partidului Comunist atotstăpânitor. Partidul este conștient că unitatea și stabilitatea țării depind în mare măsură de reducerea acestei discrepanțe și că, dacă nu reușește să o reducă, menhina în care ține poporul s-ar putea să cedeze.

Unitatea a fost mereu vitală pentru succesul Chinei și, în același timp, una dintre cele mai mari provocări. În trecut, singurul lucru care a jucat un rol fizic și simbolic în unificarea țării a fost Marele Zid Chinezesc. Dacă Xi ar merge pe Autostrada Aeroportului, dincolo de aeroport ar da de opt benzi care duc mai departe, spre nord-est, spre o construcție care a înfierbântat imaginația lumii.

Aproape de secțiunea Mutianyu a Marelui Zid, autostrada se îngustează pe două benzi, clădirile se împuținează, iar peisajul este tot mai verde. La câțiva kilometri de zid, drumul duce la o parcare unde trebuie să iei autocarul ca să ajungi la construcție. De acolo poți lua

telefericul sau poți urca pe o pantă abruptă lungă de mai bine de trei kilometri, foarte posibil în compania unei turme de capre. Turul fără ghid, dar alături de capre nu este opțional – dacă animalele sunt dispuse să te însoțească, o fac; dacă nu, nu. Indiferent de ruta aleasă, într-un târziu vei vedea ceva care să facă uitat efortul.

Când am văzut pentru prima dată cum kilometrii de zid din cărămidă șerpuiesc printre vârfurile munților, nu am rămas la fel de uimit ca la vederea, să zicem, Marelui Canion. Și nici copleșit, cum am fost în fața celei mai înalte construcții din lume, Burj Khalifa din Dubai. Nu l-am simțit cum emană ideologie politică precum Zidul Berlinului la apogeul Războiului Rece. Am simțit altceva. Am simțit, pe drept sau pe nedrept, că înțeleg China puțin mai bine decât înainte.

Nu a făcut din mine un atotcunoscător – nici pe departe – dar în clipa aceea am priceput mult mai bine sintagme precum „cultură antică” și „cea mai importantă construcție din istoria umanității”, cât și ideea conform căreia mulți locuitori ai Chinei încă mai împart populația lumii în chinezi și ne-chinezi. La urma urmei, zidul a fost construit pornind de la o idee simplistă: de o parte se afla civilizația, de cealaltă barbaria.

În spatele meu, spre sud, se afla centrul Regatului Mijlociu al etniei Han. Spre nord, în depărtare, dincolo de munți, începeau stepa și deșertul Mongoliei, flancate în dreapta de Manciuria și în stânga de regiunea Xinjiang.

Înainte de construirea zidului, cu aproximativ 2 500 de ani în urmă, munții din nord asigurau, într-o oarecare măsură, protecția hanilor, care întemeiaseră așezări pe terenurile fertile din Câmpia de Nord a Chinei. Dar grupuri înarmate și, din când în când, armate în toată regula, din toate cele trei regiuni, au ajuns prin trecătorile montane la terenurile agricole ale statelor feudale și în unele orașe precum Beijing, Luoyang și Kaifeng. Astfel, de-a lungul secolelor, chinezii au cioplit în piatră simbolul esențial pentru „noi și ei”.

Marele sinolog american John King Fairbank a oferit poate una dintre cele mai inspirate descrieri ale Marelui Zid: „o linie de demarcație între stepă și câmpurile însămânțate, nomadism și agricultură, barbarie și civilizație”. Ceea ce rezonă cu atitudinea precumpănitoare

a „sinocentrismului“ la vremea respectivă – convingerea chinezilor că țara lor era centrul cultural al planetei, ca și civilizația cea mai avansată. Hanii credeau și că împăratul Chinei era singurul conducător de pe pământ mandat de însași puterea divină și astfel împăratul legitim al lumii. În consecință, toți ceilalți conducători îi erau subordonați, iar toate celelalte civilizații erau inferioare. Vecinii de diverse etnii trebuia supuși împăratului, deși puteau avea proprii conducători locali. Statele barbare învecinate puteau avea regi care însă trebuia să recunoască faptul că sunt mai puțin importanți decât împăratul chinez. Chiar și locuri mai îndepărtate, cum ar fi Xinjiang, Java și Japonia, erau socotite „state vasale“ și trebuiau să plătească tribut Regatului Mijlociu. O concepție despre lume care nu era menită să câștige prieteni, dar care cu siguranță a influențat populația și și-a dovedit eficiența pe lungi perioade de timp.

De-a lungul secolelor, Marele Zid a întărit securitatea Chinei, omogenizând-o ca entitate politică și asigurând stabilitatea necesară dezvoltării agriculturii în regiunile de vest și de nord. Spre vest, zidul proteja o parte din Drumul Mătăsii, înlesnind astfel creșterea economică. Acest sistem defensiv, incluzând zidurile paralele, se întindea pe o lungime de aproape 21 000 de kilometri. Ca să înțelegeți mai bine cât de lung este, imaginați-vă patru ziduri paralele, fiecare pornind de pe coasta de est a SUA până la Oceanul Pacific, fiecare construit din cărămidă.

Deși rolul fizic jucat în omogenizarea țării s-a diminuat de-a lungul anilor, zidul a rămas un simbol important în conștiința națională. Atât de mult încât, după venirea comuniștilor la putere, în 1949, Mao Zedong a menționat zidul într-o poezie despre Marșul cel Lung, intitulată „Muntele Liupan“, care cuprinde și versurile următoare:

*Cerul e-nalt, norii sunt șterși,
 Ne uităm cum găștele sălbatice dispar în sud.
 Dacă la Marele Zid nu izbutim să ajungem
 Nu suntem oameni cu-adevărat,
 Noi ce-i care am străbătut mai bine de 20 000 de li...*

Versurile trei și patru au fost ulterior adaptate, devenind proverb: „Cel care nu izbutește să ajungă la Marele Zid nu e un erou“, cu alte cuvinte: „Dacă nu depășești marile greutăți ale vieții, nu ești un erou“.

Poezia a creat unele controverse în noul regim – comuniștii păreau să aibă opinii diferite despre zid. Mulți vedeau în el un simbol al trecutului feudal al țării, o relictă a istoriei, chiar îndemnând la vandalizarea lui. Dar, întrucât Mao scrisese despre el, alți comuniști voiau să-l viziteze ca să-și demonstreze loialitatea față de „președintele Mao“. Dacă ajungeți în secțiunea Mutinyu, veți vedea, în vârful muntelui, scris cu litere albe, uriașe: „Credință președintelui Mao“. Zidul a fost menționat și în imnul național, adoptat în 1949, deci este clar că Partidul i-a recunoscut importanța istorică și culturală. Dar, în general, comuniștii au preferat să-l ignore – cel puțin la început. În timpul Revoluției Culturale, cei mai fanatici dintre membrii Gărzilor Roșii au distrus secțiuni din zid – pentru ei zidul făcea parte din „Cele Patru Anacronisme“, care nu-și aveau locul în noua Chină: tradițiile, cultura, obiceiurile și ideile învechite.

Mao a murit în 1976 și, odată cu el, și Revoluția Culturală. După 1978, noul conducător, Deng Xiaoping, a început reconstrucția metodică a zidului. Treptat – primii ani post-Mao au fost marcați de prudență – dar, până în 1984, Deng a ajuns suficient de sigur pe el ca să declare: „Să iubim China și să restaurăm Marele Zid“. În cel de-al doilea demers se prea poate ca Deng să fi avut în vedere turismul și valuta străină; conducerea Partidului Comunist începea să adopte măsuri specifice capitalismului, conștientă de marele decalaj economic dintre China și alte părți ale lumii. Prin urmare, au fost aprobate mai multe legi care interziceau deteriorarea, ciuntirea sau scrierea de grafitti pe zid, alături de lucrări de reconstrucție (cu succes îndoielnic) și companii de publicitate pentru atragerea turiștilor.

Marele Zid a jucat un rol imens în imaginația populară a chinezilor și a restului lumii – deși, potrivit unor istorici, mai curând euronopenii s-au arătat mai interesați decât chinezii, tocmai acest fapt ducând la conștientizarea importanței zidului și la identificarea

chinezilor cu el. Deci zidul a ajutat la definirea Chinei și din exterior, dar și din interiorul hotarelor sale.

În realitate, zidul a fost doar parțial eficient din punct de vedere militar. Fără îndoială, sistemul său de prevenire, fortificațiile și bastioanele strategice au oferit protecție, dar, după cum am văzut, acestea au fost departe de a fi inexpugnabile. Însă rolul său de simbol al apărării, de protejare a etniei Han de „intruși” a fost inestimabil; până în ziua de azi zidul este emblema unei mari culturi antice.

*

Dar cum rămâne cu marea cultură modernă?

Qin Shi Huang, întemeietorul dinastiei Qin, a reușit să unifice șapte state aflate în război într-o singură Chină, în anul 221 î.Hr., deși faptul că țara a rezistat 23 de secole nu înseamnă neapărat că va rezista tot pe atât.

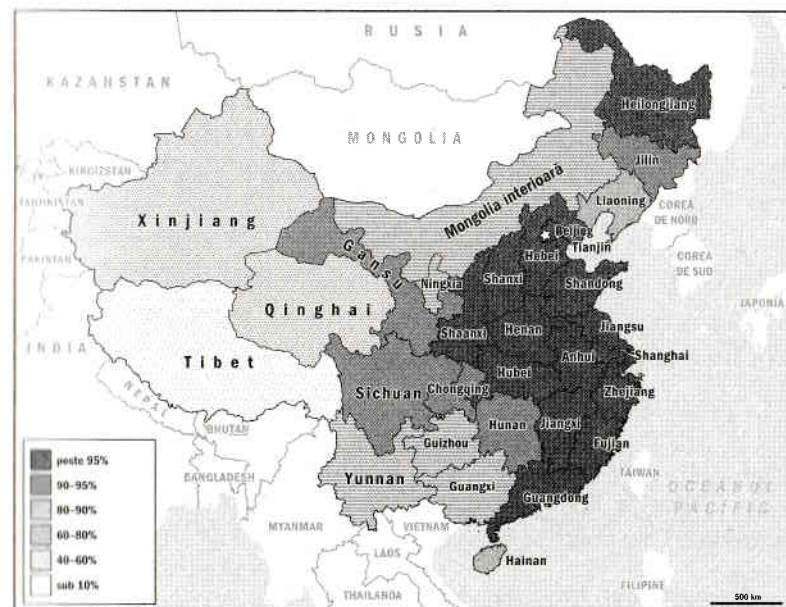
Chinezilor nu le place să le vorbească străinilor despre problemele țării sau divergențele din interior. Dacă în Marea Britanie sau Franța, de exemplu, nu trebuie să cauți prea mult ca să găsești pe cineva gata să-ți spună că țara se duce de răpă, în China e lipsă de patriotism și umilitor să critici statul. Desigur, poate fi și riscant, dat fiind că țara rămâne dictatura unui singur partid.

Și totuși, există probleme și divergențe în cele 23 de provincii, patru municipalități, cinci regiuni autonome și două regiuni administrative speciale. Una dintre cele mai grave este cea dintre centrul dominat de etnia han și zonele non-han, dispuse în semicerc. La nord-est se află Manciuria, la nord Mongolia Interioară, la nord-vest Xinjiang, iar la vest Tibetul. Aceste regiuni sunt vitale pentru securitate, resurse naturale și comerț, dar nu toate acceptă necondiționat conducerea chineză. Dacă Manciuria este acum total dominată de hani, celelalte regiuni își păstrează identitatea, limba, tradițiile și, în cazul Xinjiangului și al Tibetului, propriile religii (islamismul și budismul) și mișcările separatiste.

China încearcă să controleze Xinjiangul și populația sa uigură de mai multe secole, dar uigurii nu au acceptat niciodată pe

de-a-ntregul dominația Beijingului. Au fost mai multe revolte în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, iar în anii 1930 a existat, chiar dacă o scurtă perioadă de timp, și o Republică a Turkistanului de Est. Apoi Mao a anexat Xinjiangul în 1949, care acum reprezintă aproximativ o șesime din teritoriul Chinei. Ca să vă faceți o idee despre cât de pustiu și de slab populat este Xinjiangul, este suficient să amintesc că are cam jumătate din suprafața Indiei, dar mai puțin de 2% din populația acesteia.

Anii care au urmat au fost martorii unui exod al coloniștilor han în Xinjiang urmând ca, nu peste mult timp, aceștia să alcătuiască aproape jumătate din cele 22 de milioane de locuitori. Situație care nu a fost acceptată fără rezerve. Uigurii se plâng că nu au acces la locuri de muncă mai bine plătite și că sunt persecutați de milițiile industriilor de construcții controlate de stat, motiv pentru care, din când în când, au loc manifestații de protest și conflicte etnice violente. Rezistența se exercită uneori pe cale legală, dar există

Răspândirea populației han în provinciile Chinei (2010)

și o mică organizație teroristă, alcătuită parțial din luptători musulmani care s-au întors din Irak și Siria. Se crede că organizațiile jihadiste din republicile din Asia Centrală îi ajută cu bani și, la nevoie, le asigură adăpost. Primele semnale de alarmă au apărut în momentul în care grupul terorist Statul Islamic (IS) a făcut publică o înregistrare video în care mai mulți uiguri sunt instruiți în Irak și jură că își vor înălța steagul în China, în același timp amenințând că sângele va „curge în valuri”.

Primăvara anului 2017 a fost martoră, în aceeași zonă, mai multor ciocniri violente între uiguri și hani, urmate de o masivă demonstrație de forță a unor trupe guvernamentale înarmate până în dinți. Conducătorul Partidului Comunist din regiune a recomandat soldaților să „arunce cadavrele teroriștilor în marea războiului popular”. Președintele Xi a fost mai reținut, mulțumindu-se cu un apel la construirea unui „Mare Zid de Fier” care să apere Xinjiangul și cu amenințarea potrivit căreia conflictele dintre etnii nu vor fi tolerate: „Așa cum ne iubim lumina ochilor, așa trebuie să iubim și unitatea etnică”. La începutul anului 2018, concepția lui Xi despre unitatea etnică s-a concretizat într-un decret conform căruia un milion de demnitari ai Partidului Comunist urmau să locuiască alături de familiile uigure. Gazdele sunt încurajate să contribuie la întărirea relațiilor interetnice prin informarea detaliată a „oaspeților” impuși cu forță despre opiniile lor politice. Este un amestec de pensii chinezească și „Ministerul Iubirii” din romanul lui Orwell’.

În pofida nemulțumirilor crescânde, sunt puține șanse ca Beijingul să renunțe la acest control atât de sever. Regiunea joacă rolul unei zone-tampon, se află pe noul Drum al Mătăsii, prin urmare este vitală pentru comerț, plus că este bogată în zăcăminte de cărbune de care industria aflată în plin avânt a Chinei are mare nevoie. Dar, chiar și așa, autoritățile urmăresc cu multă atenție evenimentele de acolo. Astfel de divergențe și de disensiuni subminează imaginea Partidului Comunist ca singură sursă de putere și protector al popoului.

Același lucru este valabil și pentru Tibet. Din punct de vedere strategic, Tibetul este o zonă-tampon pentru centrul țării, împiedicând India să controleze munții întinși de-a lungul graniței – fără îndoială, Munții Himalaya sunt o barieră naturală, poate motivul pentru care nici un conflict major nu a izbucnit vreodată între cele două națiuni. De asemenea, prin Tibet, China își protejează sursele de apă – Tibetul este uneori numit „Turnul de Apă al Asiei”, dat fiind că atât de multe cursuri de apă importante izvorăsc din această regiune.

Dacă luăm în considerare toate cele trei provincii tibetane, Tibetul are o suprafață de aproximativ 1 553 000 de kilometri pătrați, sau aproape de patru ori suprafața Franței, reprezentând astfel un sfert din China. Dar, când se referă la Tibet, Beijingul are în vedere Regiunea Autonomă Tibet, înființată după ce China a înfrânt armata tibetană, în 1950. Este mai mică decât jumătate din suprafața celor trei provincii inițiale, restul fiind absorbit de alte regiuni ale Chinei, și include numai o treime din populația de origine tibetană a țării.

Ca și în cazul musulmanilor uiguri, budiștii tibetani țin la identitatea lor, separată de cea a chinezilor han. Din păcate pentru ambele regiuni, speranța autoguvernării este aproape inexistentă. În Tibet se estimează că acum jumătate din populație este alcătuită din hani. Cifrele exacte sunt greu de obținut, dar se crede că, în total, aproximativ șase milioane de tibetani și șase milioane de hani trăiesc în regiunea respectivă. În orașele mai mari locuiesc împreună, chiar dacă adesea în cartiere diferite, dar în zonele rurale tibetanii rămân majoritari.

Statul consideră că poate rezolva divergențele dintre grupurile etnice, atâta timp cât le rezolvă pe cele ale hanilor. Dar tocmai acestea din urmă reprezintă cea mai mare amenințare pentru prosperitatea și unitatea pe termen lung ale Chinei. Este o amenințare pe care Partidul Comunist o ia foarte în serios. Partidul a învățat lecțiile istoriei și știe ce se întâmplă când statul este slăbit de o populație fragmentată.

În secolul al XIX-lea, China și-a schimbat radical modul de a face comerț. Rutele comerciale terestre prin Asia Centrală fuseseră

dintotdeauna prioritară din punct de vedere economic, acum însă rutele maritime au câștigat întâietate. Această schimbare nu a fost pe de-a-ntregul opțională – britanicii și alte puteri străine își folosiseră capacitatea militară ca să impună Chinei condiții comerciale care le avantajau. Drept rezultat, comerțul s-a concentrat pe coasta Oceanului Pacific, fapt care a dus la dezvoltarea comunităților din regiune, dar a și diminuat perspectivele comerciale în interior și, inevitabil, a redus investițiile în infrastructură. Astfel, în timp ce regiunile de coastă au prosperat, fermierii săraci au rămas la fel de săraci, iar străinii au devenit tot mai puternici. Această situație a slăbit autoritatea centrală asupra regiunilor și a fost în parte de vină pentru fragmentarea statului. Cu o populație atât de divizată, centrul nu a mai rezistat. Sleită de puteri, China s-a dovedit neputincioasă mai întâi în fața colonialiștilor „barbari”, apoi în fața războiului civil și, în final, în fața invaziei Japoniei, vechiul ei dușman, începând din 1931.

După cel de-al Doilea Război Mondial, când au câștigat războiul civil, comuniștii și-au dat seama că trebuie, într-un fel sau altul, să refacă unitatea țării. Regimurilor comuniste le sunt străine tendințele liberale, împărțirea puterii sau abordarea legilor în spiritul și nu în litera lor. Străinii au fost alungați, iar capitalele regionale au încăput pe mâna cadrelor de partid. Sub conducerea lui Mao acestea au reprimat cu brutalitate orice semn de nesupunere din partea regiunilor și au concentrat întreaga putere în mâinile Partidului cu sediul în Beijing care, din 1949, a devenit din nou capitala țării.

Multe dintre legăturile comerciale cu lumea dezvoltată au fost întrerupte, ceea ce, parțial, a însemnat împlinirea marelui ideal comunist – egalitatea. Treptat, zonele de coastă au devenit aproape la fel de sărace ca și cele din interior, rezolvând dezechilibrul dintre regiuni. Cu excepția unei părți mari din nomenclatura de partid, majoritatea chinezilor au continuat, decenii la rând, să fie la fel de săraci, în vreme ce Mao și-a consolidat puterea și și-a impus controlul asupra teritoriilor non-han.

Chiar dacă Mao a întărit unitatea țării, a făcut-o în detrimentul dezvoltării ei, în aceiași ani în care alte națiuni din regiune se impuneau în economia mondială și își îmbunătățeau rapid nivelul de trai.

Japonia, Coreea de Sud, Singapore și alte țări depășeau China din punct de vedere economic, iar unele chiar și militar. Dacă această tendință urma să continue, avea să amenințe nu numai capacitatea de apărare a Chinei, ci și coeziunea ei internă, din momentul în care toată lumea ar fi înțeles cât de mare era decalajul.

Deng Xiaoping, succesorul lui Mao, a tras adânc aer în piept și și-a asumat riscul: dacă populația chineză nu-și putea permite să cumpere prea multe produse autohtone, economia trebuia din nou deschisă spre exterior. Aceasta însemna comerțul pe coasta Oceanului Pacific; dar regiunile de coastă aveau să prospere din nou mai rapid decât interiorul țării, repetând discrepanțele din secolele al XIX-lea și XX.

A fost și încă mai este o cursă contracronometru. Este și o strategie bazată pe o politică economică ce trebuie să păstreze același ritm intens, în orice condiții. China trebuie să continue să producă. Lumea trebuie să-i cumpere produsele. Dacă dispare cererea, China nu-și poate permite, cum ar face un sistem capitalist normal, să întrerupă producția. Trebuie să producă la foc continuu, să nu-și închidă fabricile, să subvenționeze băncile; indiferent de surplus – să vândă afară unele produse la preț redus, să vândă chiar mai multe populației chineze care-și poate permite. Numai să nu oprească sistemul, caz în care întreaga țară se poate opri.

Aceasta este o fascinantă versiune capitalistă a vechiului sistem comunist sovietic care producea câte tractoare voia guvernul, indiferent de necesități. Adevărat, a scos din sărăcie sute de milioane de chinezi – dar cu afectarea mediului înconjurător și, din nou, cu accentuarea diferențelor dintre regiunea de coastă și interior, adică dintre bogați și săraci.

Diferența de salarizare dintre angajații din orașe și cei din sate s-a redus foarte puțin în ultimii ani, chiar și acum un orașean câștigând de trei ori mai mult decât un satean. Nivelul inegalității dintre veniturii în China este printre cele mai ridicate din lume, creând senzația că mașinăria de făcut bani a Chinei îi slujește pe cei puțini, nu pe cei mulți – sau, în argoul chinez, pe „membrii familiei Zhao”, un idiom asemănător cu „cei care au pâinea și cuțitul”. Expresia provine dintr-un roman apărut în 1921, *Adevărata poveste a lui Ah Q*, de Lu